

Pravičnost, razumnost, srčnost in zmernost – štiri kardinalne kreposti**

Štiri kardinalne kreposti - pravičnost, razumnost (modrost), srčnost (pogum) in zmernost (samoobvladovanje, vzdržnost) - ne izhajajo le od Platona in grške filozofije, ampak jih lahko najdete tudi v Svetem pismu.¹ Izhajajo namreč iz človeške narave, ki jo je ustvaril Bog in ne Platon. Platon pa jih je prvi formuliral. Toda on je za kreposti naredil le to, kar je Newton naredil za gibanje: odkril in uredil je njihove lastne notranje temeljne zakone.

Te štiri kreposti se imenujejo 'kardinalne', izhajajoč iz latinske besede za 'tečaj na vratih'. Vse ostale kreposti se vrtijo na teh štirih. To pa velja tako za manjše kreposti, ki so dopolnilo tem, kot tudi večje kreposti (tri 'teološke kreposti'), ki so cvet teh.

Te štiri kardinalne kreposti niso edine kreposti, niti niso najvišje. Tako kot je Einstein presegel Newtona, je tudi Jezus brez dvoma presegel Platona. Toda, prav tako kot Einstein ni ovrigel Newtona, pač pa ga je upošteval, dopolnil in gradil na njem, tudi Jezusove nadnaravne kreposti ne nasprotujejo Platonovim naravnim krepostim, pač pa jih predpostavljajo. Platon nam je dal slovnico kreposti; Jezus pa nam je dal poezijo kreposti.

Nazaj v prihodnost!

V divjih šestdesetih letih sem učil etiko na Boston College v razredu idealističnih, nepotrpežljivih in antihistoričnih brucev, katerih razgled po zgodovini je bil temni srednji vek

in potem Mi. Želeli so rešiti svet, zgraditi novo družbo, osvoboditi sebe in vse druge (še posebej tiste, ki niso želeli biti osvobojeni) strašne, tiranske preteklosti ter nato zgraditi 'krasni novi svet' za svetlo prihodnost. Zato jih moj seznam predpisane literature, ki so jo sestavljali Platon, Aristotel, Avguštin in Akvinski, ni navdušil. Protestirali so: "Mi vemo mnogo več, kot so vedeli ljudje v preteklosti". Zato tudi z mojim odgovorom, povzetim od T. S. Eliota: "Da, vendar so prav oni tisto, kar mi vemo", niso bili zadovoljni.

Tako so me vprašali, če bi lahko počeli kaj bolj 'koristnega', nekaj bolj 'praktičnega', nekaj podobnega temu, kar delajo pri drugih predmetih: želeli so oblikovati svoj lasten program in ne biti 'sužnji' osivele preteklosti in 'vsiljenih vrednot' učitelja. Odločil sem se, da poskusno ugodim njihovim željam. Rekel sem, da bom z njimi igral Sokrata in tako bomo skupaj poskušali iz nič oblikovati novo etiko za novo družbo. Jaz bom le njihov sokratski spraševalec, in ne njihov predavatelj.

Bili so navdušeni.

Za nekaj časa smo naše knjige zavili v culo in jih dali v koš zgodovine, ter se naslonili le na našo dragoceno lastno ustvarjalnost. Katere vrednote torej želimo sedaj v tej novi družbi? Kot prvo, ali si želimo dvojna merila? Eno etiko za družbo in drugačno za posameznika? Ne, to je hipokrizija preteklega in sedanjega sistema. Brez dvojnih meril, torej.

Prav. Dalje, kaj torej družba potrebuje? Harmonijo, sodelovanje, skupnost, delovati kot eden; da vsak dela tisto, v čemer je najboljši, za druge, za skupnost; da torej opravlja svoje stvari in stvari za druge hkrati. To se sliši kot zelo napredna predstavitev pravičnosti, boljša kot tista stara legalistična. Pravzaprav zveni kot glasba, ki so jo študentje imeli zelo radi. Prava pravičnost je družbena glasba, harmonija. Kakšna razsvetljena ideja!

In kaj sledi? Kakšne sposobnosti morajo imeti voditelji? Ne bogastva, ne moči, ne privilegijev, niti ne popolne inteligence ali znanja, pač pa razumevanje, sočutje, vpogled. V kaj? Človeško naravo, človeške potrebe, človeške vrednote. In to razumevanje le-teh mora imeti tudi praktično stran. Voditelji bi morali poznati ljudi in njihove probleme in bi jih morali biti sposobni tudi rešiti, ne le sanjati o nekih abstraktnih idealih. Kakšna lepa in primerna opredelitev modrosti!

Kaj pa junaštvo? Ali to cenimo v družbi in pri posamezniku? Oh, seveda. Volja, da svobodno gremo preko klica dolžnosti, da se žrtvujemo, da izberemo zahtevne stvari, da tvegamo. Pogum. Ne le norost, nepremišljenost, ne le fizična moč, niti ne fizični pogum, sposobnost vzdržati bolečino, pač pa moralni pogum, volja, da delujemo v skladu s svojim prepričanjem, četudi te to lahko nečesa stane, kot na primer lagodnosti ali družbene sprejetosti. Kako čudovito novo razumevanje poguma! Kako nebarbarsko! Kako globoko! Kako vzdignjeno nad tradicijo! Moramo vedeti, kdaj se je potrebno boriti in kdaj ne, česa se je potrebno bati in česa ne.

Kaj pa pohlep? Je to krepost? Ne. Kapitalizem je slab, ker pospešuje pohlep, materializem, potrošništvo. (Seveda ti študenti niso nikdar brali moralistov kapitalizma, kot na primer Adama Smitha in Johna Locka ali celo Michaela Novaka.) Toda, ali so materialne stvari slabe same v sebi? Seveda ne. Moramo imeti čut za materialne užitke, toda

‘malo je lepo’. Moramo si želeti, dobiti in uporabiti le to, kar po naravi in v resnici potrebujemo, ne pa ker nam govori in prodaja mož iz reklame. Če bi vsi prakticirali Thoreau-jevo ali Budovo ločitev od pohlepa, bi naša sedanja ekonomija kmalu doživela kolaps. Torej, naj se tako zgodi.

Ustvarimo novo ekonomijo, v kateri so zadovoljene le naravne potrebe. Neekonomistično ekonomijo, kjer ljudje proizvajajo in porabljajo to, kar v resnici potrebujejo. Materialne stvari so naši služabniki in ne naši gospodarji; naši konji in ne naši kočijaži. Ne smemo jim dopustiti, da nas oni vodijo, prav tako pa jih ne smemo prikleniti v hlev; pač pa moramo ‘jezdit divje konje’, naša lastna poželenja in užitke, izhajajoče iz materialnih stvari. Svet je dober, toda obravnavati ga moramo kot umetniško delo, surov material, namenjen za lepo, ne za podjarmljenje. Kako razsvetljena nova alternativa tako za materializem kot tudi za puritanstvo! (Seveda o pravih puritancih niso vedeli nič.)

In te nove vrednote se lepo skladajo z novo psihologijo. Freud nam je pokazal, kaj smo: id, ego in superego; in zmernost je vrednota za id, za živalska poželenja; pogum je vrednota za ego, ali voljo; in razumnost je vrednota za superego, ali zavest ali um. Naše nove vrednote se lepo skladajo z našo naravo. Pravičnost pa je harmonija ali povezanost v celoto ali uskladitev (kako čudovite moderno-zveneče besede!) vseh različnih delov. Resnično moderna slika!

Ali bi nekdo, ki bi tako živel, ne bil srečen? Seveda. Sreča, to je čudovita stvar. To je nov drzen odgovor na vprašanje: “Zakaj sploh gre, Alf?”. Zato se osvobodimo legalizma, moralizma in krivde, da bi končno stopili na pot za našo lastno srečo. In človek, ki bi živel po teh vrednotah, bi bil resnično in naravno srečen, čeprav ne bi bil bogat ali močan. Sreča prihaja iz notranjosti in ne od zunaj; to je velika skrivnost, ki smo jo od-

krili. Sinovi so postali pametnejši od očetov. Našli smo našo največjo skrivnost življenja.

In enako velja za družbo. Katera koli družba, temelječa na teh vzorih, bi bila srečna, prav tako kot bi bili srečni posamezniki. Spomnite se, nobenih dvojnih meril. Tu imamo novo drzno zdravilo za človeško srečo. Naše novo razumevanje pravičnosti je resnično donosno. Ne denar, pač pa naravna pravičnost je pravi dobiček. Ta pravičnost je vedno bolj dobičkonošna kot karkoli drugega, katera koli alternativa pravičnosti, katera koli nepravičnost. Pravičnost je bolj donosna kot nepravičnost.

Morda bi zdaj vse to morali zapisati v knjigo namenjeno svetu, novo knjigo za nove čase. Kako vznemirljivo!

Razen če - razen če to že ni bilo storjeno? Kako bi lahko vedel, ali je bilo ali ne? Podcenjeval si preteklost. Sploh veš, kaj vse si prezrl? Vzemimo le en primer poganjka iz zemlje preteklosti. Poglejmo v prvo in najstarejšo filozofsko etiko in politiko naše civilizacije, Platonovo Državo. Preizkusimo starega Platona z našo novo razumnostjo in pogledjmo, kako se bo odrezal. Ali je morda vnaprej napovedal katero od naših idej?

Bralec, ki je prebral Državo, lahko predvidi naslednji korak. Študenti so bili v resnici presenečeni, ko so spoznali, da vseh osem idej, ki so jih pravkar odkrili, predstavlja glavne točke tega starega klasika: brez dvojnih meril; pravičnost kot harmonična usklajenost; razumnost kot razumevanje; nefizični pogum; zmernost nasproti materializmu; skladnost med tremi krepostmi in tremi deli duše; dejstvo, da pravičnost vodi k sreči tako posameznika kot družbo, da je "pravičnost bolj koristna kot nepravičnost" in nasploh uporaba razumnih odkritij ter prepričevanja bolj kot sile.

Po branju vsega tega v Državi so želeli prebrati še več te 'stare robe'. Tako smo prebrali Platonovega Gorgija, Aristotelovo Nikomahovo etiko, Avgustinove Izpovedi in celo nekaj delov Teološke sume Tomaža Akvinskega. Tomaževo razpravo o sreči (STh I-II, q.2 "O stvareh, v katerih obstaja sreča") so ocenili kot še prav posebej 'koristno' branje, saj jim je omogočila, da so potlej lahko vse svoje prijatelje in priljubljene literarne junake razvrstili v en ali drugi primer teženja po sreči, kot jih navede, razišče in ovrednoti Tomaž Akvinski.

Zdrava duša

Zakaj so ti stari filozofi tako sodobni? Zato ker svojih stališč niso pobrali iz trenutnega časa - nič ne zastara tako gotovo in tako hitro kot prav modernost -, pač pa iz nespremenljivega bistva človeka, vrojene zgradbe duše. Platon je bil prvi, ki je to odkril in opisal, prvi, ki nam je dal psihografijo. Štiri kardinalne kreposti - pravičnost, razumnost, srčnost in zmernost - so zato primerne za človeka v vsaki dobi, saj so primerne človeku samemu in ne času, v katerem človek živi. Kreposti ustrezajo naši naravi in našim naravnim potrebam.

Človeško telo ima vrojeno naravno zgradbo, česar družba ne more spremeniti. Tudi

zakoni telesnega zdravja so zato prav tako vrojeni in nespremenljivi, objektivni. Enako velja tudi za dušo. Krepost je preprosto zdravje duše. Pravičnost, celostna krepost, je harmonija duše, tako kot je zdravje harmonija telesa. Pravičnost ni le povračilo dolgov, ni le zunanji odnos med dvema ali več ljudmi, pač pa tudi in predvsem notranji odnos med vsakim posameznim delom duše.

Harmonija je hierarhična in ne egalitarna. Ko svet sledi človeku, ko v človeku telo sledi duši, ko v duši poženja sledijo volji in ko volja sledi razumu, potem lahko govorimo o pravičnosti. Ko pa se ta hierarhija obrne, pa pride do nepravičnosti. Ko volja vodi razum, govorimo o racionalizaciji in propagandi; ko poženja vodijo voljo, govorimo o pohlepu; ko telo vodi dušo, govorimo o živalskosti; ko svet vodi človeka, govorimo o nesvobodi.

Pravičnost je najprej individualna, šele nato družbena. Robinson Crusoe, sam na samotnem otoku, še preden se je srečal s Petkom, je še vedno lahko bil pravičen ali pa nepravičen. Najprej smo pravični ali nepravični do samega sebe, šele nato pa lahko tudi do drugih. Pravičnost je poštenost, iskrenost. Pravičnost je lepota duše, dušna umetnost, dušna glasba.

Toda, ali ima duša zgradbo kot telo? Ali ne gre preprosto le za zavest, ki, podobno kot svetloba, brez notranje oblike, barve ali velikosti, dobi vso svojo zgradbo in obliko od predmetov, ki jih osvetli. Stvari, ki jih svetloba osvetli, imajo določeno zgradbo, to pa ne velja za svetlobo samo (vsaj ne takšne vrste zgradbe - npr. svetloba nima barve). Ali ni duša podobna svetlobi?

Ne, ni. Duša je podobna svetlu; ima določeno zgradbo. O njej lahko govorimo in iz nje lahko izpeljemo določeno etiko. Na primer, v njej lahko prepoznamo tri različne zmožnosti ali sposobnosti. To lahko odkrijemo, kot je prvi pokazal Platon, iz izkus-

tva notranjih bojev; ko nas naša poželenja nagibljejo, da bi storili neko dejanje, obenem pa nam naš razum pravi, da naj tega ne storimo, spet nekaj tretjega v nas pa se postavi bodisi na stran razuma ali poželenj in tako odloči primer. (Platon je o tej tretji stvari, ki je v resnici volja, podal le nekaj osnovnih idej. Zdi se, da jo je istovetil s tem, kar je srednjeveška sholastika imenovala "razdražljivo poželenje" ali sposobnost za pravično jezo.) Od Platona do Freuda, zdrava pamet, filozofija in psihologija govorijo o ideji tripartitne duše, krepost pa je njeno zdravje. To je naravno, tako kot težko telo pade na svoje naravno mesto ali pa kot se popotnik vrne domov.

Predsodki

Tu je nekaj najbolj pogostih napačnih razumevanj štirih kardinalnih kreposti:

1. Te kreposti se nanašajo na Platona, na grško misel, na predkrščansko poganstvo.
2. Ko poudarjamo njihov pomen in univerzalnost, to vsebuje učenje o tem, da so odrešilne, da z njihovim prakticiranjem pridemo v nebesa. (To je, logično gledano, precej naivna zmešnjava, ki pa sem jo pogosto zasledil v govorih evangeličanov in fundamentalistov.)
3. Kreposti predstavljajo le en subjektiven pogled med mnogimi drugimi, tako kot je na primer subjektiven okus hrane, ne pa načela anatomije.
4. Kreposti počivajo na zastareli poenostavljajoči psihologiji. (Psihologija se je razvila, ampak na teh temeljih.)
5. Razumnost pomeni le inteligenco, ne pa razumevanja - zmešnjava med pametnostjo in uvidom, preračunljivostjo in motrenjem.
6. Razumnost je enostranska, idealistična, nezemeljska in nepraktična.
7. Razumnost je le subjektivna lastnost uma, ne pa vpogled v objektivno stanje stvari.
8. Srčnost pomeni le 'upati si' ali nespametno drznost.
9. Srčnost oz. pogum je lastnost vojakov, ne pa potrebna lastnost vsake kreposti.
10. Srčnost je težka, nemoderna, ne več potrebna krepost. (O tem preberi nagovor Alexandra Solzhenitsyna, ki ga je imel leta 1978 na harvardski univerzi in ga dobiš tudi na CERC²)
11. Zmernost pomeni zatreti in potlačiti.
12. Zmernost je strahopetna in pasivna.
13. Zmernost je neumna. (Da bi ovrgel to puhlost, preberi *Pravovernost* in *Mož, ki je bil Četrtek* G. K. Chestertona.)
14. Pravičnost je matematična, neosebna, preračunljiva stvar in ne nekaj intuitivnega kot glasbena harmonija.
15. Pravičnost je le zunanja in družbena.
16. Pravičnost je nujna, toda nezanimiva, podobno kot zdravila ali zakoni.

Seveda obstaja še veliko več napačnih predstav o krepostih, vendar pa bi njih raziskovanje zahtevalo celotno knjigo ter porušenje temeljev sodobnega mišljenja.

Pogosti krščanski predsodki

Eden od predsodkov je za kristjane tako pomemben, da ga je potrebno posebej poudariti. Ta predsodek, ki je posebej značilen za mnoga področja modernega post-reformacijskega krščanstva, vidi kreposti kot čisti Božji dar in ne tudi kot trdo človeško delo. Ta vidi pravičnost kot nekaj, kar pride avtomatsko z ostalim, kot del paketa ob sprejemu Kristusa kot Gospoda.

Toda, ali ne drži, da pravičnost, pravičnost, ki daleč presega štiri kardinalne kreposti, postane nam dostopna, ko se združimo s Kristusom? To brez dvoma drži. In, ali ni to nadnaravna pravičnost, ki je sad samega Svetega Duha? Seveda. Toda nadnaravna krepost ni pod naravo, saj se lepo sklada s temelji človeške narave in z našo odgovornostjo biti aktivni in ne pasivni v vzgoji naših krepostnih navad.

Mož z violinskim kovčkom pod roko je izgubljen stal na Times Square-u. Vprašal je policista, "Kako bi lahko prišel do Carnegie Hall-a?". Policist mu je odgovoril: "Vadite, prijatelj, vadite". Do svetosti prav tako ne obstaja bližnjica.

Božja beseda nam pravi, da je "vera brez del mrtva". Krepostna dela so sad vere, sad žive vere. Biti svet je naš odgovor na odrešenje. Ničesar ne moremo storiti brez Boga, Bog pa ničesar ne bo storil brez nas. Bog spoštuje našo svobodo. Svojo moč in milost nam da na razpolago, ko se združimo s Kristusom. Toda, če se preprosto umaknemo in pustimo, da se naš duhovni kapital nalaga na našem nebeškem bančnem računu, ne da bi ga uporabljali, smo prav taki kot slab in len služabnik iz Jezusove prilike o talentih (Mt 25,14-30), ki je gospodarjev denar skril, namesto da bi ga investiral.

Odgovor na problem vere-in-del je pravzaprav zelo enostaven. To je, da vera deluje. Zapleteno vprašanje uskladitve Pavlovih besed o veri in Jakobovih besed o delu, in rešitev diskusije, ki je zanetila reformacijo, diskusije o opravičenju po veri, je v svojem jedru v celoti mogoče razrešiti z enim samim zamahom: prav ista 'živa voda' Božjega Duha, ki je Božje življenje v naši duši, je sprejeta v veri in živeta v naših krepostnih delih.

Voda Galilejskega jezera prihaja iz istega izvira kot voda Mrtvega morja - iz reke Jordan. Toda Galilejsko jezero ostaja sveže, ker voda, ki pride vanj, iz njega tudi izteka. Iz Mrtvega morja, v skladu z njegovim imenom, pa ne.

Enako kot za svežo vodo iz Jordana velja tudi za 'živo vodo' od Boga. Ko jo ustekleničimo v sebi, postane mrtva. Mrtva vera

pa zaudarja, prav tako kot mrtva voda. Svet pa ima občutljive nosnice.

Naši temelji

Te štiri kardinalne kreposti niso edine kreposti, so pa *cardines*, so osi, tečaji, na katerih se vrtijo vse ostale kreposti. So nujni temelj in pogoj za vse ostale kreposti. Če, na primer, posameznik ni pogumen, ne bo uspel premagati težav, ki spremljajo vsako udejnjanje kreposti. Če ni razumen, ne bo razumel, kaj počne, in njegova krepost bo potonila na nivo slepega živalskega nagona.

Obstaja veliko več kreposti kot te - vedno namreč obstaja več -, saj "obstaja več stvari v nebesih in na zemlji, kot si jih je mogoče zamisliti v svoji filozofiji". Ampak nikoli manj.

To so temelji. To je potrebno najprej zgraditi ali prenoviti. Družbeni in izobraževalni poskusi morajo graditi na teh temeljih. Če želimo prenoviti našo civilizacijo ali če želimo zgraditi novo, moramo graditi na temeljih, katerih korenine segajo najmanj v naše lastno bitje. Končno, zasidrane morajo biti v Bogu; mi pa so podoba Boga.

Prevedel: Jernej Pisk

* Peter Kreeft (<http://www.peterkreeft.com/>) je profesor filozofije na Boston College. Svoje prispevke redno objavlja v vrsti krščanskih publikacij. Je zelo iskan govornik na konferencah, napisal pa je tudi prek 45 knjig, največ s področja krščanske apologetike.

** P. Kreeft, *Justice, Wisdom, Courage, and Moderation: The Four Cardinal Virtues*, v: P. Kreeft, *Back to Virtue*, San Francisco, Ignatius Press, 1986, 59-70.

1. Prim. Mdr 8, 7 (op. prev.).

2. CERC (Catholic Education Resource Center) je dostopen na spletu na <http://www.catholiceducation.org/> (op. prev.).